

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Oszacowanie kosztu kompleksowego
postępowania rozwodowego małżonków
posiadających małoletnie dzieci

Analizy wymiaru sprawiedliwości

Warszawa 2017

Opracowanie: dr Paweł Ostaszewski

Justyna Włodarczyk-Madejska

Współpraca: dr hab. Elżbieta Holewińska-Łapińska, prof. IWS

dr Maciej Domański

dr Jerzy Słyk

Spis treści

Wprowadzenie	5
1. Przebieg „modelowego” postępowania rozwodowego małżonków posiadających małoletnie dzieci – aspekty istotne z punktu widzenia kosztów tego postępowania	6
2. Oszacowanie kosztu „modelowego” postępowania rozwodowego małżonków posiadających małoletnie dzieci	10
3. Oszacowanie kosztu „modelowego” postępowania rozwodowego małżonków nieposiadających małoletnich dzieci	17
Podsumowanie	19

Wprowadzenie

Niniejszy projekt stanowi uzupełnienie i rozszerzenie badań „Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych”¹ i „Koszty postępowań rodzinnych toczących się po rozwodzie”² zrealizowanych w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości w 2016 r.³ Obejmuje on analizę modelu postępowania rozwodowego umożliwiającego kompleksowe wyjaśnienie sytuacji rodzinnej rozwodzących się małżonków, a co za tym idzie – rzeczywistą realizację zasady ochrony dobra dziecka w tym postępowaniu. Przeprowadzone zostały analizy statystyczne i ekonomiczne zmierzające do oszacowania wydatków budżetowych związanych z realizacją założenia określonego w temacie badania.

Prezentowany raport to efekt wspólnej pracy Sekcji Analiz Ekonomicznych Wymiaru Sprawiedliwości oraz Sekcji Prawa Rodzinnego Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości. Składa się on z dwóch podstawowych części: w pierwszej zarysowano w skrócie swoisty model postępowania rozwodowego małżonków posiadających wspólne małoletnie dzieci, w drugiej zaś przedstawiono wyniki analiz zmierzających do oszacowania przeciętnych wydatków budżetowych związanych z realizacją takiego modelu postępowania rozwodowego. Uzupełnieniem tych podstawowych części jest dodatkowa analiza kosztu kompleksowego postępowania rozwodowego małżeństw nieposiadających wspólnych małoletnich dzieci i tak zwanego przeciętnego postępowania rozwodowego, uwzględniającego odsetek rozwodzących się małżeństw posiadających i nieposiadających dzieci.

Analogicznie, jak w przywołanym już projekcie „Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych”, w odniesieniu do kosztów postępowania sądowego w sprawie rozwodowej

¹ Por. P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, K. Joński, *Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych*, Warszawa 2016, http://www.iws.org.pl/pliki/files/IWS_Koszty%20post.%20orozwodowych.pdf, [dostęp 18.10.2017].

² Por. J. Klimczak, *Koszty postępowań rodzinnych toczących się po rozwodzie*, Warszawa 2016, http://www.iws.org.pl/pliki/files/IWS_Klimczak%20J._Koszty%20post%C4%99powa%C5%84%20po%20orozwodzie.pdf, [dostęp 18.10.2017].

³ Wspomaga się też do dwoma innymi projektami realizowanych w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości: A. Siemaszko, P. Ostaszewski, *Efektywność kosztowa sądownictwa powszechnego*, Warszawa 2013, <https://www.iws.org.pl/pliki/files/Efektywno%C5%9B%C4%87%20s%C4%85downictwa%20powszechnego-oprac-12.pdf> [dostęp 18.10.2017] i P. Ostaszewski, J. Klimczak, J. Włodarczyk-Madejska, K. Joński, *Biegły w postępowaniu sądowym. Kompleksowy obraz systemu w świetle badań aktowych, ankietowych, statystycznych i ekonomicznych*, Warszawa 2016, http://www.iws.org.pl/pliki/files/kolor_IWS_Sekcja%20Analiz%20Ekonomicznych_Biegli.pdf [dostęp 18.10.2017].

przyjęto perspektywę budżetu państwa, a nie strony postępowania, dlatego też będą one rozumiane jako wszelkie wydatki⁴ budżetowe na przeprowadzenie czynności niezbędnych do osądzenia takiej sprawy (obejmujące m.in. wynagrodzenia sędziów, ławników i urzędników sądowych, koszty obiegu dokumentów, opinii biegłych, wywiadów środowiskowych i postępowania mediacyjnego). Prowadzone analizy dotyczyć będą jednostkowej, „modelowej” sprawy, dlatego też abstrahują one całkowicie od kosztów utrzymania całego systemu sądownictwa powszechnego (np. czynsze, opłaty za wynajem, media, sprzątanie, ochronę, utrzymanie systemów informatycznych, itp.). Nie była również rozpatrywana kwestia ewentualnego pokrywania tych kosztów przez strony postępowania bądź też budżet państwa.

1. Przebieg „modelowego” postępowania rozwodowego małżonków posiadających małoletnie dzieci – aspekty istotne z punktu widzenia kosztów tego postępowania

W ramach opisu „modelowego” postępowania rozwodowego małżonków posiadających małoletnie dzieci skupiono się na elementach szczególnie istotnych z punktu widzenia ochrony dobra dziecka i przekładających się na możliwe do oszacowania koszty. Pojęciem „modelowe” określane jest postępowanie, w którym kompleksowo i wyczerpująco dokonano ustaleń w zakresie sytuacji rodzinnej rozwodzących się małżonków posiadających małoletnie dzieci. Oczywiście przyjęte założenia, służące oszacowaniu kosztów tak prowadzonego postępowania, muszą mieć charakter przybliżony. Nie sposób jest bowiem przyjmować obowiązującego we wszystkich przypadkach „modelu” procesu – jego przebieg jest zależny od wielu czynników, w tym m.in. stanowiska samych stron postępowania, ustaleń dokonanych w innych postępowaniach sądowych itp. Niemniej prowadzone dotychczas w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości badania pozwalają na wyodrębnienie elementów postępowania rozwodowego, które są szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji podstawowych założeń ustawodawcy dotyczących instytucji rozwodu (zasada ochrony dobra dziecka, zasada ochrony trwałości małżeństwa) i normatywnych reguł jego orzeczenia (w szczególności: negatywne przesłanki dobra dziecka i zasad współżycia społecznego, orzekanie o winie, zasada rekryminacji).

Przyjęto, że rozpatrywane przeciętne, „modelowe” postępowanie rozwodowe będzie dotyczyć stron i minimum dwójki wspólnych małoletnich dzieci. Postępowanie dowodowe obejmie: przesłuchanie stron (2 osoby), wysłuchanie minimum jednego dziecka (zgodnie z odpowiednimi standardami – poza salą rozpraw w przystosowanym pomieszczeniu), przesłuchanie minimum 4 świadków, co najmniej 2 wywiady środowiskowe zawodowego kuratora sądowego (w miejscach zamieszkania rodziców), dowód z opinii Opiniodawczego

⁴ Nie mylić z wydatkami, o których mowa w art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 623 ze zm. – dalej „u.k.s.c.”).

Zespołu Sądowych Specjalistów oraz przesłuchanie biegłych sporządzających opinię (2 osoby). Dodatkowo założono, że pomimo dyspozycji art. 6 § 1 k.p.c.⁵ rozpoznanie sprawy w I instancji będzie wymagać odbycia co najmniej 3 posiedzeń wyznaczonych na rozprawę. W każdej sprawie przeprowadzone zostanie również postępowanie mediacyjne.

W przypadku dzieci lub rodziców dotkniętych zaburzeniami psychicznymi lub innymi formami niepełnosprawności – dodatkowo przeprowadzony zostanie dowód z opinii odpowiedniego biegłego i przesłuchanie lekarza prowadzącego pacjenta (1 osoba). Jeżeli rodzina była objęta pomocą społeczną lub działaniami podejmowanymi na podstawie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich⁶, dodatkowo przeprowadzony zostanie dowód z przesłuchania odpowiednich pracowników socjalnych (1 osoba) i dowody z dokumentów.

Tym samym zaś można przewidywać, że w postępowaniu zajdzie konieczność wysłania minimum 20 pism (zlecenie wywiadów środowiskowych, opinii OZSS, mediacji, wezwanie stron, świadków i biegłych na rozprawy i mediację, prośby o informacje od właściwego wydziału rodzinnego i nieletnich sądu rejonowego oraz Ośrodka Pomocy Społecznej).

W toku analizy nie była rozpatrywana kwestia rozstrzygnięcia o winie jednego lub obu współmałżonków ani o ich wspólnym mieszkaniu. Bardzo niski udział postępowań apelacyjnych w sprawach rozwodowych – w badaniu P. Ostaszewskiego, J. Włodarczyk-Madejskiej i K. Jońskiego jedynie w 17 sprawach (na 400) została wniesiona apelacja⁷ – pozwala również pominąć w prowadzonych w tym miejscu szacunkach koszty tych postępowań. Niewątpliwie, w praktyce należy liczyć się ze znacznym wydłużeniem postępowania, a przez to wzrostem jego kosztu, będącym skutkiem złożenia przez strony wniosków o zabezpieczenie oraz rozpatrzeniem zażaleń, jednak tego typu elementów nie sposób uwzględnić w prowadzonej analizie.

⁵ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 1822 ze zm.) – dalej: „k.p.c.”, art. 6 § 1: „Sąd powinien przeciwdziałać przewlekaniu postępowania i dążyć do tego, aby rozstrzygnięcie nastąpiło na pierwszym posiedzeniu, jeżeli jest to możliwe bez szkody dla wyjaśnienia sprawy”.

⁶ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich. (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 1654 ze zm.).

⁷ P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, K. Joński, *Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych...*, op. cit., s. 12.

Tabela 1. Elementy założonego modelu

	Rozpatrywane elementy postępowania	Źródło szacowanego kosztu
W KAŻDEJ SPRAWIE		
1	3 rozprawy, w tym:	Czas trwania rozpraw: 34,8 minuty, 50,5 minuty, 50,2 minuty (projekt „Koszty postępowania sądowych w sprawach rozwodowych” ⁸) Koszt pracy sędziego, ławników i urzędników: oszacowana „stawka godzinowa” sędziego orzekającego w sądzie okręgowym – 85,63 zł, stawka urzędnika sądowego – 24,38 zł za godzinę, i wysokość rekompensaty dla ławników – 9,16 zł za godzinę (projekt „Koszty postępowania sądowych w sprawach rozwodowych” ⁹ ; projekt „Efektywność kosztowa sądownictwa powszechnego” ¹⁰)
2	Przesłuchanie stron	—
3	Przesłuchanie 4 świadków	Przeciętny zwrot kosztów podróży oraz zarobku lub utraconego dochodu przez świadków: 94,13 zł. Wniosek o zwrot kosztów podróży i zwrot utraconego zarobku składało 6,6% wszystkich świadków, tj. nie więcej niż jeden w sprawie (projekt „Koszty postępowania sądowych w sprawach rozwodowych” ¹¹) – przyjęto więc, że przynajmniej 1 świadek złoży taki wniosek.
4	Przesłuchanie 2 specjalistów OZSS	Przeciętne wynagrodzenie za stawienictwo na rozprawie dla biegłych sądowych: 105,50 zł (projekt „Biegły w postępowaniu sądowym. Kompleksowy obraz systemu w świetle badań aktowych, ankietowych, statystycznych i ekonomicznych” ¹²)
5	Wysłuchanie 1 dziecka	Czas trwania wysłuchania: 50,5 minuty (projekt „Koszty postępowania sądowych w sprawach rozwodowych” ¹³) Koszt pracy sędziego i urzędnika: oszacowana „stawka godzinowa” sędziego orzekającego w sądzie okręgowym – 85,63 zł, stawka urzędnika sądowego – 24,38 zł za godzinę (projekt „Koszty postępowania sądowych w sprawach rozwodowych” ¹⁴ ; projekt „Efektywność kosztowa sądownictwa powszechnego” ¹⁵)
6	2 wywiady środowiskowe kuratora sądowego	Wynagrodzenie za sporządzenie wywiadu środowiskowego: 4% kwoty bazowej, tj. 74,95 zł (art. 14 ustawy budżetowej na rok 2017 ¹⁶ , art. 91 ustawy o kuratorach sądowych ¹⁷)
7	Opinia OZSS	Wynagrodzenie za sporządzenie opinii diagnostycznej: 15% kwoty bazowej dla zawodowych kuratorów rodzinnych, tj. 281,076 od jednej przebadanej osoby (art. 14 ustawy budżetowej na rok 2017 ¹⁸ , § 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 grudnia 2015 r. w sprawie wysokości zryczałtowanych kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów ¹⁹) Liczba osób badanych: 4, w tym 2 dorosłe, 2 małoletnie

⁸ Tamże, s. 13.⁹ Tamże, s. 28–30.¹⁰ A. Siemaszko, P. Ostaszewski, *Efektywność kosztowa sądownictwa powszechnego...*, op. cit.¹¹ P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, K. Joński, *Koszty postępowania sądowych w sprawach rozwodowych...*, op. cit., s. 13.¹² P. Ostaszewski, J. Klimczak, J. Włodarczyk-Madejska, K. Joński, *Biegły w postępowaniu sądowym. Kompleksowy obraz systemu...*, op. cit.¹³ P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, K. Joński, *Koszty postępowania sądowych w sprawach rozwodowych...*, op. cit., s. 28–29.¹⁴ Tamże, s. 28–29.¹⁵ A. Siemaszko, P. Ostaszewski, *Efektywność kosztowa sądownictwa powszechnego...*, op. cit.¹⁶ Ustawa budżetowa na rok 2017 z dnia 16 grudnia 2016 r. (Dz. U. z 2017 r. poz. 108).¹⁷ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 795 ze zm.).¹⁸ Ustawa budżetowa na rok 2017 z dnia 16 grudnia 2016 r. (Dz. U. z 2017 r. poz. 108).¹⁹ Dz. U. poz. 2190.

	Rozpatrywane elementy postępowania	Źródło szacowanego kosztu
8	Postępowanie mediacyjne	Koszt postępowania mediacyjnego, w sprawach o prawa niemajątkowe, zakończonych na jednym posiedzeniu: 150 zł (tj. 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym ²⁰)
9	Wysłanie 20 pism	Iloraz przyjętej liczby pism ze zwrotnym potwierdzeniem odbioru i 1,2 zł za jedną przesyłkę (projekt „Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych” ²¹)
10	Inne czynności/praca nad sprawą	Czynności sędziego: 2,5 godziny (mediana przyjęta na podstawie ogólnopolskiego badania ankietowego przeprowadzonego wśród sędziów i pracowników pierwszoinstancyjnych wydziałów cywilnych wszystkich sądów okręgowych, projekt „Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych” ²²) Czynności urzędnika sądowego: 4 godziny (mediana przyjęta na podstawie ogólnopolskiego badania ankietowego przeprowadzonego wśród sędziów i pracowników pierwszoinstancyjnych wydziałów cywilnych wszystkich sądów okręgowych, projekt „Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych” ²³) Koszt pracy sędziego i urzędników: oszacowana „stawka godzinowa” sędziego orzekającego w sądzie okręgowym – 85,63 zł, stawka urzędnika sądowego – 24,38 zł za godzinę (projekt „Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych” ²⁴ ; projekt „Efektywność kosztowa sądownictwa powszechnego” ²⁵)
W NIEKTÓRYCH SPRAWACH		
11	Opinia biegłego z zakresu medycyny	Przeciętny koszt opinii biegłego z zakresu medycyny: 691,10 zł (projekt „Biegły w postępowaniu sądowym. Kompleksowy obraz systemu w świetle badań aktowych, ankietowych, statystycznych i ekonomicznych” ²⁶)
12	Dodatkowy termin rozprawy	Czas trwania rozpraw: 50 minut (projekt „Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych” ²⁷) Koszt pracy sędziego, ławników i urzędników: oszacowana „stawka godzinowa” sędziego orzekającego w sądzie okręgowym – 85,63 zł, stawka urzędnika sądowego – 24,38 zł za godzinę, i wysokość rekompensaty dla ławników – 9,16 zł za godzinę (projekt „Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych” ²⁸ ; projekt „Efektywność kosztowa sądownictwa powszechnego” ²⁹)
13	Przesłuchanie lekarza prowadzącego	Przeciętny zwrot kosztów podróży oraz zarobku lub utraconego dochodu: 94,13 zł (projekt „Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych” ³⁰)
14	Przesłuchanie pracownika socjalnego	Przeciętny zwrot kosztów podróży oraz zarobku lub utraconego dochodu: 94,13 zł (projekt „Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych” ³¹)

²⁰ Dz. U. poz. 921.²¹ P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, K. Joński, Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych..., op. cit., s. 34.²² P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, K. Joński, Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych..., op. cit., s. 31.²³ Tamże, s. 31.²⁴ Tamże, s. 29–30.²⁵ A. Siemaszko, P. Ostaszewski, *Efektywność kosztowa sądownictwa powszechnego...*, op. cit.²⁶ P. Ostaszewski, J. Klimczak, J. Włodarczyk-Madejska, K. Joński, *Biegły w postępowaniu sądowym. Kompleksowy obraz systemu...*, op. cit., s. 85.²⁷ P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, K. Joński, *Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych...*, op. cit., s. 13.²⁸ Tamże, s. 29–30.²⁹ A. Siemaszko, P. Ostaszewski, *Efektywność kosztowa sądownictwa powszechnego...*, op. cit.³⁰ P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, K. Joński, *Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych...*, op. cit., s. 13.³¹ Tamże, s. 13.

	Rozpatrywane elementy postępowania	Źródło szacowanego kosztu
15	Zapoznanie się z aktami spraw opiekuńczych i nieletnich	Dodatkowy czas pracy sędziego: 1 godzina (założenie) Koszt pracy sędziego: oszacowana „stawka godzinowa” sędziego orzekającego w sądzie okręgowym – 85,63 zł (projekt „Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych” ³² ; projekt „Efektywność kosztowa sądownictwa powszechnego” ³³)

2. Oszacowanie kosztu „modelowego” postępowania rozwodowego małżonków posiadających małoletnie dzieci

Jak już wcześniej sygnalizowano, niniejsza część poświęcona jest oszacowaniu kosztu „modelowego” postępowania rozwodowego małżonków posiadających wspólne małoletnie dzieci. W opracowaniu „Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych” przeciętny koszt typowego postępowania rozwodowego (a więc zarówno małżonków posiadających małoletnie dzieci, jak i nieposiadających) oszacowano w trzech przedziałach: od 338,32 zł w scenariuszu minimum, przez 527,31 zł w scenariuszu najbardziej prawdopodobnym, do 1311,04 zł w scenariuszu maksimum³⁴. Jak wskazywali P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska i K. Joński „(...) najistotniejszymi kategoriami kosztów związanych z prowadzeniem postępowań sądowych w sądach okręgowych są wynagrodzenia sędziów i urzędników sądowych”³⁵, dlatego też „(...) kluczowym problemem podczas próby szacowania kosztów prowadzenia postępowań w sprawach rozwodowych będzie kwestia przypisania do tych spraw czasu pracy orzeczników i personelu pomocniczego”³⁶. Pozostałymi, uwzględnianymi w tamtym projekcie kategoriami kosztów było: pokrycie wydatków w rozumieniu art. 2 ust. 1 u.k.s.c. (rozumiane jako wynagrodzenia biegłych, kuratorów i tłumaczy przysięgłych, itp.) oraz koszty korespondencji (obliczone jako iloraz średniej liczby zwrotnych potwierdzeń odbioru z akt – 10 – i 1,2 zł za jedną przesyłkę).

Do analiz czasu pracy sędziów i urzędników sądowych nad „modelową sprawą rozwodową” uwzględniono dane z tak zwanego „scenariusza uznanego za najbardziej prawdopodobny” przez P. Ostaszewskiego, J. Włodarczyk-Madejską i K. Jońskiego, czyli czas trwania rozpraw pochodzący z badań aktowych, a odnośnie do innych czynności sędziego i urzędnika – mediany z wyników badania ankietowego (2,5 godziny dla sędziego i 4 godziny dla urzędnika)³⁷. W projekcie „Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych” brano pod uwagę

³² Tamże, s. 29.

³³ A. Siemaszko, P. Ostaszewski, *Efektywność kosztowa sądownictwa powszechnego...*, op. cit.

³⁴ Por. P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, K. Joński, *Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych...*, op. cit., s. 34.

³⁵ Tamże, s. 7.

³⁶ Tamże, s. 7.

³⁷ Tamże, s. 31.

łączy czas trwania wszystkich rozpraw w sprawie, wynoszący średnio 67,8 minuty (1,13 h). W rozpatrywanym w tym miejscu modelu założono jednak konieczność przeprowadzenia minimum 3 rozpraw, zdecydowano się więc na uwzględnienie, obliczonego w tamtym projekcie średniego czasu trwania pierwszej, drugiej i trzeciej rozprawy (odpowiednio 34,8 minuty, 50,5 minuty, 50,2 minuty)³⁸.

Do obliczenia kosztu pracy orzeczników i urzędników przyjęto zaś oszacowaną w przywoływanym projekcie „stawkę godzinową” sędziego orzekającego w sądzie okręgowym – 85,63 zł, stawkę urzędnika sądowego – 24,38 zł za godzinę, i wysokość rekompensaty dla ławników – 9,16 zł za godzinę³⁹. Zgodnie z art. 47 § 2 pkt 2 lit a) k.p.c., skład orzekający w sprawach rozwodowych obejmuje sędziego zawodowego i dwóch ławników. Jako wysokość wynagrodzenia uczestniczącego w rozprawie protokolanta przyjęto stawkę urzędnika sądowego.

Przeciętny zwrot kosztów podróży oraz zarobku lub utraconego dochodu przez świadków występujących w sprawach rozwodowych wyniósł 94,13 zł⁴⁰. Przeprowadzone badanie umożliwiło dokładne oszacowania liczby świadków uczestniczących w podjętych przez sąd czynnościach (rozprawie lub posiedzeniu) oraz liczby świadków wnioskujących o zwrot kosztów podróży oraz zwrot utraconego dochodu. Łącznie w 400 badanych sprawach występowało 229 świadków. Tylko 15 z nich, tj. 6,6% wnioskowało o powyższe. Przyjęto, że w „modelowym” postępowaniu rozwodowym odsetek świadków wnioskujących o zwrot tych kosztów nie będzie niższy od tego uzyskanego na reprezentatywnej próbie spraw rozwodowych. Na potrzeby prowadzonej analizy zasadne wydaje się przyjęcie założenia, że będzie on nawet wyższy. Założono więc, że wspomniany wniosek, a co za tym idzie – zwrot kosztów podróży oraz zwrot utraconego dochodu otrzyma przynajmniej jeden świadek w sprawie (czyli co czwarty przesłuchany).

Oszacowanie wynagrodzenia za sporządzenie wywiadu środowiskowego oraz opinie diagnostyczną przeprowadzono na podstawie art. 91 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych⁴¹ oraz § 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 grudnia 2015 r. w sprawie wysokości zryczałtowanych kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów⁴². Zgodnie z powyższymi regulacjami, koszt wywiadu środowiskowego wynosi 4% kwoty bazowej⁴³ ustalonej w ustawie budżetowej dla zawodowych kuratorów sądowych⁴⁴, tj. 74,95 zł. Koszt dowodu z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów, sporządzonej na podstawie badań psychologicznych,

³⁸ Tamże, s. 13.

³⁹ Tamże, s. 29–30.

⁴⁰ Tamże, s. 13. Wynik zweryfikowany w toku dodatkowych analiz. W przywoływanym raporcie zamieszczona została wartość 103,69 zł.

⁴¹ T.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 795 ze zm., dalej „u.k.s.”.

⁴² Dz. U. poz. 2190.

⁴³ Por. art. 91 § 2 u.k.s.

⁴⁴ Art. 14 ustawy budżetowej na rok 2017 z dnia 16 grudnia 2016 r. (Dz. U. z 2017 r. poz. 108). Por. także: J. Klimczak, *Koszty postępowań rodzinnych toczących się po rozwodzie...*, op. cit., s. 40–41.

pedagogicznych lub lekarskich przeprowadzonych przez co najmniej dwóch specjalistów, stanowi natomiast 15% kwoty bazowej określonej przez ustawę budżetową dla zawodowych kuratorów sądowych, tj. 281,076 za jedną osobę poddaną badaniu⁴⁵.

Dla celów modelowego postępowania rozwodowego przyjęto, że każda z opinii zostanie przygotowana na podstawie badania 4 osób: 2 dorosłych, 2 małoletnich. Założenie to znajduje również potwierdzenie w ww. rozporządzeniu dotyczącym zryczałtowanych kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii zespołu sądowych specjalistów, obowiązującym od 1 stycznia 2016 roku. Kwestia ta do 2016 roku nie była poddana takiej regulacji i stąd koszty opinii wskazane przez badaczy na podstawie badań prowadzonych do 2015 roku były bardzo różne⁴⁶.

Postępowanie mediacyjne w sprawach o prawa niemajątkowe zakończone na pierwszym posiedzeniu, zgodnie z § 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym⁴⁷ to koszt 150 zł. Wartość ta została wykorzystana do przedmiotowych analiz.

Autorzy opracowania przyjęli, że na pierwszej rozprawie (trwającej według założenia 34,8 minuty) zostanie przeprowadzone m.in. przesłuchanie stron. Na drugiej i trzeciej (trwającej odpowiednio 50,5 oraz 50,2 minuty) sąd dokona m.in. przesłuchania świadków i dwóch specjalistów OZSS.

Na potrzeby opracowania założono, że wysłuchanie dziecka w modelowym postępowaniu rozwodowym zostanie przeprowadzone zgodnie z odpowiednimi standardami – poza salą rozpraw w przystosowanym pomieszczeniu – będzie trwało tyle samo co druga rozprawa (50,5 minuty) i będą podczas niego obecni sędzia i protokolant.

Ewentualne podjęcie przez sąd dodatkowych czynności, jak przesłuchanie biegłego, lekarza prowadzącego lub pracownika socjalnego, będzie miało miejsce na dodatkowym, czwartym

⁴⁵ Por. § 2 rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 grudnia 2015 r. w sprawie wysokości zryczałtowanych kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów. (Dz. U. poz. 2190).

⁴⁶ P. Ostaszewski analizując w 2012 roku rachunki złożone do opinii ROD-K w sprawach opiekuńczych i rozwodowych zwracał uwagę, że wskazana na nich wartość jest sumą kilku składowych, w tym: kosztu analizy akt sprawy, badań psychologicznych, pedagogicznych, psychiatrycznych i lekarskich oraz sporządzania opinii i czynności administracyjnych, takich jak druk oraz przesyłki pocztowe. Z badań tych wynika, że koszt jednej opinii wahał się od 202 zł do 828,32 zł, przy średniej 555 zł. Analiza kontrolek Wab przeprowadzona do projektu „Biegły w postępowaniu sądowym. Kompleksowy obraz systemu w świetle badań aktowych, ankietowych, statystycznych i ekonomicznych”, zrealizowanego w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości, wykazała że opinie diagnostyczne sporządzone w latach 2013–2014 do spraw rodzinnych i opiekuńczych kosztowały od 90,09 zł do 1072,22 zł. Średnio koszt jednej opinii wynosił 375,92 zł (mediana 281,08 zł). W badaniach dotyczących kosztów postępowań toczących się po rozwodzie (J. Klimczak, „Koszty postępowań rodzinnych toczących się po rozwodzie”, IWS 2016) opinia ROD-K została sporządzona jedynie w 5 badanych sprawach. Jej koszt oscylował między 680,00 a 808,00 zł, przy średniej 704,19 zł. Na podstawie badania spraw o ustalenie kontaktów z dziećmi z osobami innymi niż ich rodzice zakończonych przed sądem I instancji w latach 2014–2017, przeprowadzonego w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości w 2017 roku w ramach projektu pt. „Kontakty ustalane z innymi osobami niż rodzice”, można także zauważyć znaczne różnice. Koszt opinii wskazywany w dołączonych rachunkach wynosił od 598 zł do 1142,30, przy średniej 1025,60 zł.

⁴⁷ Dz. U. poz. 921.

terminie rozprawy. Przyjęto, że czas trwania tej dodatkowej rozprawy wyniesie średnio 50 minut i będzie w niej uczestniczył sędzia, 2 ławników i protokolant.

Dodatkowymi kosztami związanymi z przesłuchaniem dwóch specjalistów z OZSS będzie zwrot kosztów stawiennictwa na rozprawę. Natomiast w przypadku lekarza prowadzącego oraz pracownika socjalnego – zwrot kosztów podróży oraz zwrot utraconego wynagrodzenia.

Do obliczenia kosztu stawiennictwa na rozprawie 2 specjalistów opiniodawczych zespołów sądowych specjalistów (dalej „OZSS”) wykorzystano dane pochodzące z badania aktowego 925 spraw cywilnych przeprowadzonego do wspomnianego już projektu „Biegły w postępowaniu sądowym. Kompleksowy obraz systemu w świetle badań aktowych, ankietowych, statystycznych i ekonomicznych”⁴⁸. W 224 sprawach pojawiła się informacja o wynagrodzeniu przyznanym biegłemu za stawiennictwo na rozprawie. Średnie wynagrodzenie z tego tytułu wyniosło 4229 zł, przy czym połowa z nich nie przekroczyła 105,5 zł. Z uwagi na dość znaczną dysproporcję między minimalnym (10 zł) a maksymalnym wynagrodzeniem (305 531 zł) do przedmiotowej analizy wykorzystano wartość mediany.

Wysokość kwoty utraconego wynagrodzenia reguluje art. 86 ust. 1 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych⁴⁹. Zgodnie z ust. 3 tegoż artykułu, górną granicą rekompensaty utraconego zarobku jest równowartość 4,6% kwoty bazowej dla osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe, określonej w ustawie budżetowej na rok 2017 (por. art. 9 ust. 2 lit. a), czyli 82,31 zł. Jak wspomniano powyżej, przeprowadzone w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości badania dotyczące kosztów postępowania w sprawach rozwodowych dostarczają jedynie łącznej informacji o zawnioskowanych przez świadków i przyznanym im kwotach dotyczących zarówno zwrotu kosztów podróży, jak i zwrotu utraconego wynagrodzenia. Kwota ta wynosiła średnio 94,13 zł. Autorzy opracowania uznali za właściwe przyjęcie, że zwrot kosztów dla lekarza prowadzącego oraz pracownika socjalnego będzie tożsamy z tym przyznanym dla świadka, przy czym założono, że każdy przesłuchany lekarz prowadzący oraz pracownik socjalny będzie wnioskował i otrzyma taki zwrot.

Szacunek kosztu opinii biegłego z zakresu medycyny nastąpił na podstawie analizy danych zamieszczonych w kontrolkach Wab za okres 2013–2014 przeprowadzonej w projekcie „Biegły w postępowaniu sądowym. Kompleksowy obraz systemu w świetle badań aktowych, ankietowych, statystycznych i ekonomicznych”⁵⁰. Obliczony tam średni koszt opinii biegłego z zakresu medycyny w sprawach prowadzonych przed sądami okręgowymi wynosił 1360,4 zł, mediana natomiast – 691,1 zł (wartość minimalna 90,1 zł, maksymalna – 9259,0 zł). Podobnie jak wyżej, rozkład wartości uzasadniał wykorzystanie do dalszych analiz wartość mediany.

⁴⁸ P. Ostaszewski, J. Klimczak, J. Włodarczyk-Madejska, K. Joński, *Biegły w postępowaniu sądowym. Kompleksowy obraz systemu...*, op. cit., s. 28–29.

⁴⁹ Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 623 ze zm.).

⁵⁰ P. Ostaszewski, J. Klimczak, J. Włodarczyk-Madejska, K. Joński, *Biegły w postępowaniu sądowym. Kompleksowy obraz systemu...*, op. cit., s. 84–85.

Poniższa tabela 2 podsumowuje koszty wynikające z wszystkich przytoczonych wyżej założeń, w dalszej części tego punktu opisane są zaś szczegóły przeprowadzonych obliczeń.

Tabela 2. Oszacowany przeciętny koszt modelowego postępowania rozwodowego małżonków posiadających wspólne małoletnie dzieci

	Rozpatrywane elementy postępowania	Szacowany koszt w sprawie
W KAŻDEJ SPRAWIE		
1	3 rozprawy (wynagrodzenia), w tym:	289,81 zł
2	Przesłuchanie stron	–
3	Przesłuchanie 4 świadków (zwrot)	94,13 zł
4	Przesłuchanie 2 specjalistów OZSS (zwrot)	211,00 zł
5	Wysłuchanie 1 dziecka (wynagrodzenia)	92,59 zł
6	2 wywiady środowiskowe zawodowego kuratora sądowego (koszt)	149,90 zł
7	Opinia OZSS (koszt)	1124,30 zł
8	Postępowanie mediacyjne (koszt)	150,00 zł
9	Wysłanie 20 pism (koszt)	24,00 zł
10	Inne czynności/praca nad sprawą (wynagrodzenia)	311,60 zł
RAZEM		2 447,33 zł
W NIEKTÓRYCH SPRAWACH		
11	Opinia biegłego z zakresu medycyny (koszt)	691,10 zł
12	Dodatkowa rozprawa (wynagrodzenia), w tym:	106,94 zł
13	Przesłuchanie lekarza prowadzącego (zwrot)	94,13 zł
14	Przesłuchanie pracownika socjalnego (zwrot)	94,13 zł
15	Zapoznanie się z aktami spraw opiekuńczych i nieletnich (wynagrodzenia)	85,63 zł
RAZEM		3 519,26 zł

Koszt modelowego postępowania sądowego w każdej sprawie

Przeprowadzenie trzech rozpraw

Koszt przeprowadzenia trzech rozpraw w każdej sprawie będzie stanowił równowartość wynagrodzenia dla składu orzekającego oraz protokolanta. Wynagrodzenie to stanowi iloczyn „stawki godzinowej” sędziego (85,63 zł), urzędnika sądowego (24,38 zł), 2 ławników (18,32 zł) oraz przeciętnego czasu trwania każdej z rozpraw (odpowiednio: 34,8 minuty, 50,5 minuty, 50,2 minuty). Koszt pierwszej rozprawy wyniesie zatem 74,43 zł, drugiej – 108,01, trzeciej natomiast – 107,37. Łączny koszt wszystkich trzech rozpraw natomiast to 289,81 zł.

Przesłuchanie świadków

Koszt przesłuchania świadków w modelowym postępowaniu rozwodowym uwzględnia przeciętną kwotę zwrotu kosztów podróży oraz zarobku lub utraconego dochodu przez świadków występujących w sprawach rozwodowych oraz założoną liczbę świadków wnioskujących o powyższy zwrot (1). Przeciętny zwrot kosztów podróży oraz zarobku lub utraconego dochodu przez świadków to kwota 94,13 zł.

Przesłuchanie dwóch specjalistów OZSS

Zgodnie z powyższymi założeniami przesłuchanie dwóch specjalistów OZSS będzie stanowiło sumę kosztów przeciętnego wynagrodzenia za stawiennictwo na rozprawie dla 2 biegłych sądowych (2 x 105,50 zł, czyli 211 zł).

Wysłuchanie dziecka

Z założenia w każdej sprawie powinno zostać przeprowadzone wysłuchanie co najmniej jednego małoletniego dziecka. Koszt przeprowadzenia tej czynności będzie stanowił równowartość wynagrodzenia sędziego orzekającego w sądzie okręgowym oraz urzędnika sądowego za udział w rozprawie trwającej średnio 50,5 minuty, według przyjętych stawek godzinowych. Zgodnie z powyższym, wynagrodzenie sędziego wyniesie 72,07 zł, urzędnika sądowego zaś 20,52 zł. Suma powyższego pozwala przyjąć, że w modelowym postępowaniu rozwodowym koszt wysłuchania jednego małoletniego dziecka to 92,59 zł.

Wywiady środowiskowe kuratora sądowego

Wynagrodzenie dla kuratora sądowego za sporządzenie wywiadu środowiskowego stanowi 4% kwoty bazowej, tj. 74,95 zł. Przy założeniu, że do każdej sprawy zostaną sporządzone dwa wywiady, należy stwierdzić, że przeprowadzenie tych czynności będzie kosztowało 149,90 zł.

Opinia OZSS

Podstawę obliczenia kosztu opinii OZSS stanowiło rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 grudnia 2015 r. w sprawie wysokości zryczałtowanych kosztów przeprowadzenia

dowodu z opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów⁵¹ oraz ustawa budżetowa na rok 2017⁵². W myśl tych regulacji, wynagrodzenie za sporządzenie opinii diagnostycznej na podstawie przeprowadzonego badania wynosi 15% kwoty bazowej dla zawodowych kuratorów sądowych, tj. 281,076 za każdą przebadaną osobę. Przyjęto, że w modelowym postępowaniu rozwodowym każda z opinii zostanie sporządzona na podstawie badania co najmniej czterech osób, w tym dwóch dorosłych i dwóch małoletnich. Łączny koszt jednej opinii wyniesie zatem 1124,30 zł.

Postępowanie mediacyjne

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym⁵³, koszt postępowania mediacyjnego zakończonego na jednym posiedzeniu to 150 zł.

Wysłanie pism

Założono, że w każdej sprawie zostanie wysłane minimum 20 pism. Iloraz liczby pism oraz kwoty związanej z wysyłką każdej z nich, tj. 1,2 zł pozwala stwierdzić, że wysyłka pism w modelowym postępowaniu rozwodowym to koszt 24,00 zł.

Inne czynności/praca nad sprawą

Przeciętny czas poświęcony na przeprowadzenie innych czynności („pracę nad sprawą rozwodową poza rozprawą”) to 2,5 godziny dla sędziów oraz 4 godziny dla urzędników sądowych. Uwzględnienie stawek godzinowych dla każdej z tych grup pozwala oszacować średni koszt innych czynności w modelowym postępowaniu rozwodowym. Wyniesie on 214,08 zł dla sędziego, 97,52 zł dla urzędnika, tj. łącznie 311,60 zł.

⁵¹ Dz. U. poz. 2190.

⁵² Ustawa budżetowa na rok 2017 z dnia 16 grudnia 2016 r. (Dz. U. z 2017 r. poz. 108).

⁵³ Dz. U. poz. 921.

Dodatkowe koszty w niektórych sprawach**Opinia biegłego z zakresu medycyny**

Na podstawie dotychczas przeprowadzonych badań przyjęto, że przeciętny koszt opinii biegłego z zakresu medycyny w modelowym postępowaniu rozwodowym wyniesie 691,10 zł.

Dodatkowa rozprawa

Przy założeniu, że czas trwania dodatkowej rozprawy będzie wynosił około 50 minut, można stwierdzić, że jej koszt wyniesie łącznie 106,94 zł (w tym wynagrodzenie sędziów – 71,36 zł, urzędnika – 20,32 zł, ławników – 15,27 zł).

Przesłuchanie lekarza prowadzącego oraz pracownika socjalnego

Za koszt przesłuchania lekarza prowadzącego oraz pracownika socjalnego przyjęto przywoływaną już równowartość przeciętnego zwrotu kosztów podróży oraz zarobku lub utraconego dochodu (po 94,13 zł).

Zapoznanie się z aktami spraw opiekuńczych i nieletnich

Przyjęto, że koszt zapoznania się z aktami spraw opiekuńczych i nieletnich będzie stanowił równowartość wynagrodzenia za jedną dodatkową godzinę pracy sędziego orzekającego w sądzie okręgowym (85,63 zł).

3. Oszacowanie kosztu „modelowego” postępowania rozwodowego małżonków nieposiadających małoletnich dzieci

W niniejszej części, uzupełniając przeprowadzone wyżej analizy, na podstawie omówionych wcześniej źródeł danych, dokonano oszacowania kosztu kompleksowego postępowania rozwodowego małżonków nieposiadających wspólnych małoletnich dzieci i tak zwanego przeciętnego postępowania rozwodowego (uwzględniającego odsetek rozwodzących się małżeństw z dziećmi i bez dzieci).

Po odjęciu z elementów postępowań rozwodowych rozpatrywanych w dwóch poprzednich częściach tych bezpośrednio związanych z posiadaniem dzieci (opinia OZSS i przesłuchanie ich pracowników, wywiady kuratorskie, wysłuchanie dziecka, część kosztów korespondencji) oraz tych z wariantu rozszerzonego oszacowana kwota przeciętnego kosztu modelowego

postępowania rozwodowego małżonków nie posiadających wspólnych małoletnich dzieci wyniosła 859,94 zł (por. tabela 3).

Tabela 3. Oszacowany przeciętny koszt modelowego postępowania rozwodowego małżonków nie posiadających wspólnych małoletnich dzieci

	Rozpatrywane elementy postępowania	Szacowany koszt w sprawie
W KAŻDEJ SPRAWIE		
1	3 rozprawy (wynagrodzenia), w tym:	289,81 zł
2	Przesłuchanie stron	—
3	Przesłuchanie 4 świadków (zwrot)	94,13 zł
4	Postępowanie mediacyjne (koszt)	150,00 zł
5	Wysłanie 12 pism (koszt)	14,40 zł
6	Inne czynności/praca nad sprawą (wynagrodzenia)	311,60 zł
	RAZEM	859,94 zł

Oszacowanie to uwzględniałoby więc przeprowadzenie 3 rozpraw, przesłuchanie stron i 4 świadków, postępowanie mediacyjne, wynagrodzenia za pracę nad sprawą poza rozprawami oraz ograniczone koszty korespondencji. W praktyce tak rozbudowane postępowanie dotyczyłoby spraw, w których nie nastąpiło uznanie powództwa i/lub sąd rozstrzygał o winie jednego lub obu współmałżonków. A w myśl art. 442 k.p.c.: „Jeżeli pozwany uznaje żądanie pozwu, a małżonkowie nie mają wspólnych małoletnich dzieci, sąd może ograniczyć postępowanie dowodowe do przesłuchania stron”. Tym samym więc w części postępowań rozwodowych małżonków nieposiadających wspólnych małoletnich dzieci można przewidywać jeszcze niższe koszty – obejmujące tylko jedną rozprawę, pozostałe czynności oraz jeszcze bardziej ograniczone koszty korespondencji. Oszacowany według przyjętych wyżej wytycznych koszt takiego postępowania wyniósłby 390,83 zł (suma 74,43 zł tytułem wynagrodzeń za 34,8 minuty pierwszej rozprawy, 4,8 zł kosztów korespondencji i 311,60 zł z tytułu wynagrodzeń za inne czynności w sprawie). Jednocześnie jednak tego typu postępowań nie da się nazwać kompleksowymi. Nie sposób też ustalić ich dokładnego udziału wśród wszystkich postępowań rozwodowych. Dlatego też nie zostały one uwzględnione w dalszych szacunkach.

Z danych Głównego Urzędu Statystycznego prezentowanych w Roczniku Demograficznym 2017⁵⁴ wynika, że w 2016 r. na 63 497 orzeczonych rozwodów w 26 209 (41,3%) małżonkowie nie posiadali wspólnych małoletnich dzieci, w 22 853 (36%) mieli jedno dziecko, w 12 101 (19,1%) dwoje dzieci, w 1 881 (3%) troje, a w 453 (0,7%) czworo lub więcej.

⁵⁴ Rocznik Demograficzny 2017, Warszawa 2017, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2017,3,11.html> [dostęp 31.10.2017 r.].

Jak sygnalizowano np. w raporcie „Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych”⁵⁵ liczba postępowań rozwodowych jest wyższa od liczby orzeczonych rozwodów, bo zawiera także liczby spraw, w których pozew zwrócono, odrzucono lub oddalono, a także sprawy, w których postępowanie umorzono. Nie dysponowano niestety dokładną liczbą dzieci posiadanych przez wszystkich małżonków, którzy składają pozwy rozwodowe, poza informacją, że w reprezentatywnej próbie 400 rozwodów badanych w ww. projekcie 220 (55%) małżeństw miało przynajmniej jedno wspólne małoletnie dziecko. Dlatego też dla oszacowania kosztu przeciętnego (ze względu na liczbę dzieci) postępowania rozwodowego jako przybliżenie dokładnej liczby dzieci przyjęto przywołany udział postępowań, w których rozwodzący się małżonkowie mieli wspólne małoletnie dzieci (55%). Po uwzględnieniu tego udziału oraz oszacowanych kosztów modelowych postępowań bez dzieci (859,94 zł) i z dziećmi (3 519,26 zł – w wariancie rozszerzonym) przewidywany koszt przeciętnego, kompleksowego postępowania rozwodowego wyniesie 2 322,57 zł.

Podsumowanie

Oszacowany na podstawie przeprowadzonych analiz przeciętny koszt modelowego postępowania rozwodowego małżonków posiadających małoletnie dzieci wyniósł w wariancie podstawowym: 2 447,33 zł, natomiast w wariancie rozszerzonym przez konieczność przeprowadzenia dodatkowych dowodów i czynności: 3 519,26 zł.

Oszacowany w projekcie „Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych” koszt przeciętnego postępowania rozwodowego w wariancie najbardziej prawdopodobnym wynosił zaś 527,31 zł. Oznacza to, że modelowe postępowanie rozwodowe przeprowadzone w każdej sprawie byłoby droższe o 1 920,02 zł od przeciętnego (w wariancie podstawowym) lub nawet o 2 991,95 zł (w wariancie rozszerzonym). Oczywiście należy wyraźnie zaznaczyć, że opisywany model dotyczy jedynie małżeństw posiadających wspólne małoletnie dzieci, a to kryterium, jak już sygnalizowano, spełniało tylko 55% z reprezentatywnej próby 400 rozwodzących się małżeństw objętych tamtym badaniem.

Dodatkowym elementem przeprowadzonej analizy było oszacowanie kosztu kompleksowego postępowania rozwodowego małżonków nieposiadających wspólnych małoletnich dzieci i tak zwanego przeciętnego postępowania rozwodowego, uwzględniającego odsetek rozwodzących się małżeństw posiadających i nieposiadających dzieci. Na podstawie ustalonego udziału postępowań, w których rozwodzący się małżonkowie mieli wspólne małoletnie dzieci (55%) oraz oszacowanych kosztów modelowych postępowań bez dzieci (859,94 zł)

⁵⁵ P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, K. Joński, *Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych...*, op. cit., s. 3.

i z dziećmi (3 519,26 zł – w wariancie rozszerzonym) przewidywany koszt przeciętnego, kompleksowego postępowania rozwodowego wyniósł 2 322,57 zł.

Istotnym problemem, który podjęto w projekcie „Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych”, była kwestia możliwości pokrycia kosztów postępowań rozwodowych przez wnoszone przez strony opłaty. W prowadzonych w ramach tamtego projektu analizach konieczne było uwzględnienie kwestii zwolnienia od opłaty sądowej i zwrotu jej części po zakończeniu postępowania (rozwód bez orzekania o winie). Jak wskazywali P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska i K. Joński „w 139 sprawach [na 400] powód składał wniosek o zwolnienie go od opłaty sądowej za pozew o rozwód”⁵⁶. Wniosek ten został uwzględniony w całości w 25% spraw, a w części – w 6% spraw. Średnia wysokość opłaty sądowej uiszczonej na początku postępowania wynosiła 427 zł. Dodatkowo w 51% badanych spraw sąd zwrócił stronie powodowej połowę uiszczonej opłaty. Po uwzględnieniu zwrotu połowy opłaty oszacowana przeciętna wysokość opłaty sądowej wynosiła już tylko 273 zł⁵⁷.

Przynajmniej część z rozpatrywanych w ramach niniejszej analizy elementów łącznego szacowanego kosztu modelowego postępowania rozwodowego jest standardowo pokrywana przez strony (np. koszt postępowania mediacyjnego, przeprowadzenia opinii biegłego w sprawach cywilnych). Sąd uzależnia nawet często przeprowadzenie danej czynności od wcześniejszego uiszczenia zaliczki na pokrycie związanych z nią wydatków. Opłata za pozew miałaby zaś zasadniczo pokrywać wydatki samego sądu rozpoznającego sprawę (np. wynagrodzenia, koszty korespondencji). W modelu rozpatrywanym w niniejszej analizie przyjmuje się jednak, że wszystkie wyszczególnione elementy są w zasadzie obligatoryjne w każdym postępowaniu spełniającym kryteria, można więc rozważać, czy wszystkie nie powinny zostać pokryte przez strony na początku postępowania. Oczywiście tego typu rozważania znacznie wykraczają poza ramy niniejszej analizy, warto jednak zasygnalizować, że w tym ujęciu traci znaczenie rozróżnienie na wpływy do kasy sądu z tytułu opłaty za pozew i uiszczanych zaliczek. Istotne pozostaje zaś generalne pytanie, kto i ewentualnie w jakim stopniu ma pokrywać koszty prowadzenia postępowań rozwodowych.

⁵⁶ P. Ostaszewski, J. Włodarczyk-Madejska, K. Joński, *Koszty postępowań sądowych w sprawach rozwodowych...*, op. cit., s. 14.

⁵⁷ Tamże, s. 27–28.